

ОТВЪТРЕ НАВЪН, ИЛИ ЗА СМИСЪЛА НА ЧОВЕШКОТО ПРИСЪСТВИЕ

Опитът на Сдружение "Еквилибриум"
в управлението на ЦНСТ – Бяла

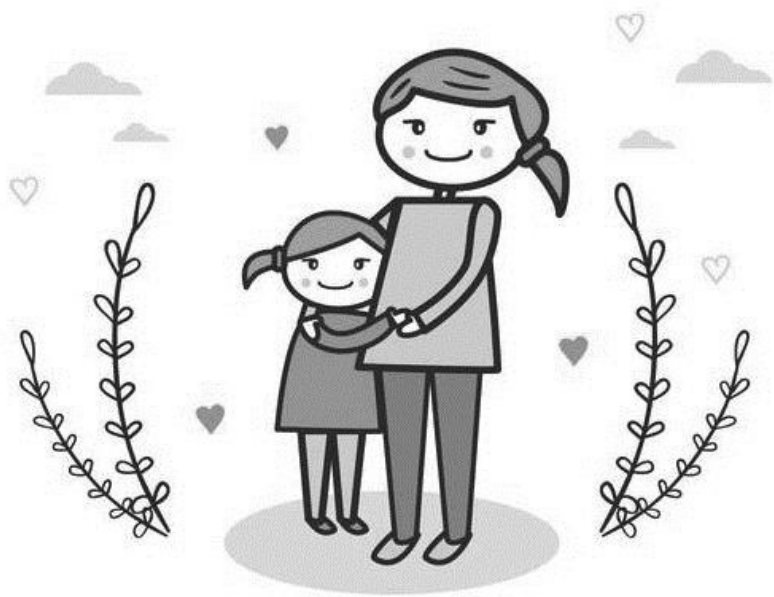
ОТВЪТРЕ НАВЪН, ИЛИ ЗА СМИСЪЛА НА ЧОВЕШКОТО ПРИСЪСТВИЕ

Опитът на Сдружение „Еквилибриум“ в управлението на ЦНСТ – Бяла

Това не е методика или инструмент за въздействие и постигане на промяна. Това е откровен разказ за един съвършено различен и излизащ от рамките на административното въздействие подход. Защото когато става дума за грижа за деца, нищо не може да бъде поставено в рамка. Нормативните документи са важни, но те не могат да направляват естествените човешки взаимоотношения, в частност между децата и младежите, които живеят в малки къщи от семеен тип, и хората, поели грижата за тях.

Изложените в тази книга примери разкриват всекидневните затруднения, пред които са изправени и децата, и възрастните в семейния център. Но в същото време ни карат да се замисляме за начина, по който възрастните трябва да присъстват в услугите от резидентен тип, и за начина, по който общуваме с момичетата и момчетата.

Примерите и изводите, които правим в това издание, се основават изцяло на практиката на Сдружение „Еквилибриум“ като доставчик на социална услуга управление на Центъра за настаняване от семеен тип за деца и младежи без увреждания в гара Бяла (отдалечен квартал на град Бяла), Русенска област, в периода 2016 – 2018 г.

ПЪРВО, НАРУШЕТЕ ВСИЧКИ ПРАВИЛА!¹, ИЛИ КАК НИЕ ОТ „ЕКВИЛИБРИУМ“ ИНТЕРПРЕТИРАМЕ НОРМИТЕ

Ние от Сдружение „Еквилибриум“ не ви призоваваме да не зачитате правилата, създадени от държавата. По-скоро ние споделяме различната си интерпретация на тези правила и норми, които според нас са изкуствено създадени, тъй като не отчитат спецификите на грижата за деца и младежи в неравностойно положение.

Фокусът е от една страна върху личността на децата, които живеят в Центъра за настаняване от семеен тип, а от друга върху личността на възрастните, които се грижат за тях. Еретично или не, но много по-важно за нас като доставчик на социални услуги е първо да се погрижим и подкрепим детегледачите. Полагаме усилия да им създадем увереност и самочувствие; да им дадем уменията да ги предадат на децата, така че те да приемат себе си като личности, а не като обекти на грижа. Да изградят децата като хора с правото да получават и със задължението да дават.

От момента на поемане на управлението на услугата ние забравяме общоприетите правила, че трябва да направим децата по-добри и да ги накараме да зачитат и спазват правилата в къщата. Нашата цел, която си поставяме навсякъде, включително в случая с ЦНСТ-Бяла, е създаване на условия за изграждане и поддържане на усещане за свързаност и принадлежност към една общност в среда, която наричаме от семеен тип.

Имаме четири посоки на въздействие. От една страна, усилията са насочени към децата и техните взаимоотношения; от друга страна, към детегледачите и техните взаимоотношения; от трета страна – взаимоотношенията между децата и детегледачите; и от четвърта

¹ Реплика към заглавието на най-мощното по рода си изследване на „Галъп“ с автори Маркърс Бъкингам и Кърт Кофман, което чрез 80 000 интервюта за 25 години си поставя за цел да открие какво по-различно правят успешните мениджъри по света

страна, но не на последно място, взаимоотношенията между екипа за управление и децата и детегледачите.

Защо за нас е изключително важно да постигнем това?

Дали за всички е ясно, че когато имаме нарушени взаимоотношения на различни нива, не е възможно да се постигне усещане за принадлежност и свързаност?

Защо не насочваме вниманието си към единствено към децата? Наричаме ги деца, но когато поехме ЦНСТ Бяла, юношеството вече беше дръпнало почти всички към водовъртежа си с тази малка особеност, че никой от тях нямаше и минимална опора, която да го държи и да му дава известна сигурност.

Предишният ни опит с деца и младежи от институции ни помагаше да се ориентираме до известна степен в причините за реакциите и поведението на момичета и момчетата в различни ситуации. Забележете - да се ориентираме, а не да разбираме, тъй като в началото изобщо не бяхме в състояние да разбираме. И сега ни е трудно, по-скоро можем само да предполагаме какво се случва в бързо променящите се индивидуалности на момичетата и момчетата.

Трябваше да помогнем и на възрастните, и на децата да преобърнат представите за себе си и за функциите им в семейния тип грижа. Оказа се изключително трудно да превключат от институционалния към семейния тип грижа. И едните, и другите се съпротивляваха и саботираха новото всеки по свой собствен начин. Причината се оказа една – страх да разкриеш себе си, за да не бъдеш наранен.

Отвѣтре навън - това е философията, която следваме.

Отвѣтре навън означава, че приоритетите ни са свързани предимно с живота вътре. „Вътре“ е всичко онова, което има отношение към психичните процеси, емоции и душевни преживявания, както на децата, така и на възрастните, а от друга страна - всичко онова, което има отношение към чисто битовата сфера в къщата.

Отвѣтре навън - не означава че не ни интересуват живота, връзките и взаимоотношенията на децата в общността, но приоритетите ни са в друг ред.

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛИПСАТА, ИЛИ ЗА ОСОБЕНАТА ИНДИВИДУАЛНОСТ НА ДЕЦАТА В СОЦИАЛНИТЕ ГРИЖИ

Ние от „Еквилибриум“ отдавна сме осъзнали, че зад т.нар. проблемно поведение на децата в резидентна грижа се крият много тежки душевни преживявания, с които те не могат да се справят и които им причиняват огромно страдание. Това са момичета и момчета, които поради най-разнообразни причини са разделени с биологичните си семейства. И ако някой смята, че децата са се примирили с тази ситуация, всъщност допуска огромна грешка.

Понякога липсата на родното семейство е толкова силно присъстваща в мислите на децата, че буквално ги довежда до лудост. Това е толкова болезнена липса, че единственият възможен начин да намалиш болката е да противопоставиш себе си на всички и на всичко. В резултат на болезнени преживявания децата губят вяра в себе си, не виждат смисъл в образованието, не виждат смисъл в спазването на общоприети правила и норми, а в най-крайния вариант не виждат смисъл в живота. За да се спасят от бездната на отхвърлянето и изоставянето, голяма част от тях са склонни да се закачат за възрастни, които на пръв поглед са готови да им помогнат, а постепенно ги въвличат в незаконни дейности: проституция, кражби (които не след дълго преминават в брутални грабежи и обири), пласиране на наркотици, вандалщина и др.

Възрастните трябва добре да си дават сметка, че децата дълбоко в себе си много биха искали да бъдат със своите родители. Но тук трябва да отворим една скоба – те мечтаят техните родители да ги обичат, да не злоупотребяват с алкохол и да не ги бият, да печелят пари с работа и да имат уютни домове. Момичетата и момчетата имат още много мечти за биологичните си семейства, а това, че осъзнават нереалността на тези мечти, дълбоко ги натъжава.

Ние от „Еквилибриум“ се отнасяме с уважение към биологичните родители. Не им създаваме идеализирани образи в очите на децата, а напротив - можем да поговорим с детето за грешките, които са допуснали родителите му, защото просто е нямало кой да ги подкрепи и да им помогне в труден за тях момент. Невинаги децата показват, че са съгласни с нас. Но опитът ни показва, че когато те чуят, че ние

говорим с уважение за родителите им - дори само и за това, че са ги създали и че ние имаме възможност да ги познаваме - това успокоява децата.

Дори когато в откровените разговори детето не приема нашите предположения за причините, поради които родителите му са се провалили, отношението на детето към самото себе си се променя. Променя се отношението му и към тези, които всекидневно се грижат за него. Променя се също отношението му към другите деца, защото то започва, макар и не много осъзнато, да си дава сметка, че може би и другите страдат също като него.

Пример от нашата практика

***Христина гостува на семейството си,
или как специалистите трябва да слушат децата***

Ние насърчаваме контактите на децата с техните родители или близки, защото това води до значително успокояване на натрупалото се напрежение. Обаче тези опити невинаги имат положителен резултат. Дали знаем причините? Някои деца се срамуват да говорят за тях.

Бяхме решили, че едно от момичетата, ще го наречем Христина, ще се чувства много добре, ако прекара новогодишните празници със семейството си. Ние, големите специалисти, останахме глухи и не чухме правилно, че тя иска да се прибере при другите деца след Коледа и да посрещне Новата година в ЦНСТ. Почувствахме се много доволни от това, че я убедихме да остане при семейството през цялата ваканция. И после бяхме неприятно изненадани, когато тя се прибра в ЦНСТ един ден след Коледа, без да даде ясно обяснение.

Но след връщането си в къщата това сякаш беше друго дете. Христина стана напрегната, за всяко нещо беше в

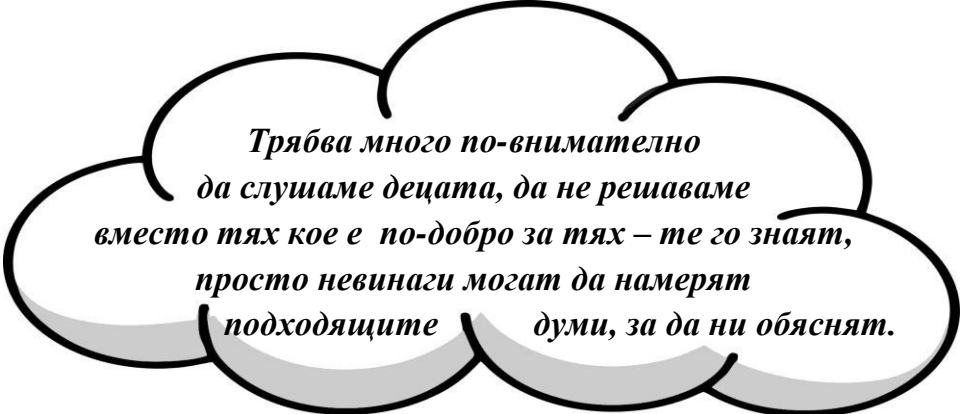
опозиция, на съвсем елементарни молби да затвори вратата или да си събуе ботушите, които преди това винаги е изпълнявала, се нахвърляше върху детегледачките с думи, които това момиче отдавна не беше използвало.

По цял ден скиташе по улиците, започна да закъснява вечер, накара едно момче да тършуват и вземат вещи от стаите, категорично отказа да посещава училище и т.н. – можем да продължим да изброяваме. Нямахме представа каква е причината.

Христина не се оплака нещо да се е случило, докато е била при семейството си, но ние все пак допуснахме, че това може да е обяснението. Управителят на ЦНСТ поговори с дядо ѝ. Така научихме две неща. Едното беше, че в населеното място, където живее семейството, е била извършена кражба и понеже нашата госпожица имала лоша слава, е била викана в полицията, за да ѝ бъдат снети показания. Второто нещо, което буквално ни разтърси, беше, че баща ѝ я изгонил от дома заради конфликт между нея и една братовчедка. Стигнало се дотам, че Христина пренощувала в чакалнята на гарата, защото нямала с какво да се придвижи до ЦНСТ. На другия ден дядо ѝ ѝ купил билет и я качил на влака сама, защото имал пари само за един билет.

Тази информация ни помогна да разберем причините за промяната в поведението на момичето. Детегледачките бяха шокирани и осъзнаха защо тя е толкова напрегната и раздражителна.

Как ли бихме чувствали ние на нейно място. Дали бихме разказали защо се прибираме по-рано? Може би не, защото колкото и да сме гневни на баща си, не бихме искали да го злепоставим заради мисълта, че така ще злепоставим и себе си. Предположението в ума на детето е следното: „Ако кажа, че баща ми ме е изгонил, хората ще си помислят, че съм толкова ужасна, че дори баща ми не може да ме търпи“. Как ви се струва това? Сериозен въпрос за размисъл, който отново ни връща към неизчерпаемата тема за семейството.

*Трябва много по-внимателно
да слушаме децата, да не решаваме
вместо тях кое е по-добро за тях – те го знаят,
просто невинаги могат да намерят
подходящите думи, за да ни обяснят.*

ОСОБЕН УРОК, ИЛИ КАК ЖЕНИ ОТ КВАРТАЛА ДОЙДОХА В ЕКИПА НА ЦНСТ - БЯЛА

Първите месеци след като поехме управлението на ЦНСТ - Бяла бяха време на опознаване. В този период старият екип от детегледачи и един възпитател с педагогическо образование и дългогодишен опит се опитваше да ни въведе в организацията на работата в ЦНСТ. Опитвах се да ни учат как трябва да бъдат възпитавани децата, като ни обяснявах, че за лошото си поведение те трябва да получават подобаващо наказание, т.е. да им бъде забранено нещо, да бъдат лишени от нещо и т.н. Екипът беше много разочарован от нашето несъгласие с тези възгледи за възпитанието на децата и вкарването им в правия път и започна да си го изкарва на децата. Такова нещо като разбиране не съществуваше. Децата бяха длъжни да се подчиняват, да изпълняват на момента, а когато се противопоставяха, възникваха сериозни конфликти, при които се стигаше до рушене и унищожаване на имуществото. Проведохме множество разговори, включвахме екипа в различни обучения, но не се стигна до никаква промяна.

След задълбочен анализ на кризисните ситуации се оказа, че те възникваха при едни и същи детегледачи, докато при други бяха по-редки или не толкова бурни. С помощта на съседите от квартала започнахме да търсим хора, които биха се съгласили да работят при нас и да се грижат за децата. Към него момент децата имаха такава

лоша слава, създадена от възрастните в центъра, че хората от общността се страхуваха от тях сякаш са някакви чудовища.

Подборът на нов екип се оказа огромно предизвикателство. Желаетелите да се грижат за децата бяха малко и при срещите ни с повечето от тях останахме разочаровани от възгледите им за грижата и възпитанието на деца. Бяхме сигурни в едно - нямахме нужда от специалисти, обременени от институционалната система за грижи. Имахме нужда от хора, на които не са чужди детските шуротии; хора с изострена чувствителност и разбиране, че порастването е сложен процес и че по времето на този процес децата често изпитват затруднения и невинаги реакциите им са адекватни на ситуацията, в която се намират.

Не е тайна, че услугите от резидентен тип не могат да отделят много средства за работни заплати. И ние искахме да привлечем хора с подходяща академична подготовка и желание за учене и развитие, но ограниченият бюджет ни принуди да търсим други решения - хора в пенсионна възраст, които са в добро психическо и физическо здраве и имат опит във възпитанието на деца.

В момента за децата се грижат четири жени, две от които са пенсионерки и имат внуци на годините на момичетата и момчетата в къщата, а другите две са в предпенсионна възраст с пораснали деца. Всички живеят в квартала, това беше едно от изискванията ни към кандидатите.

По време на интервюто за работа една от тях, която по-късно наехме, сподели, че нейните внуците създават може би много по-сериозни проблеми от децата в центъра. Тази жена, която няма висше образование и не е специалист в сферата на грижата за деца, казва следното: „Те често не знаят какво искат и не знаят какво правят. Това не е нарочно. Не е лесно да пораснеш, когато още искаш да си дете. Не е лесно, когато майка ти и баща ти ти казват, че трябва да се държиш като голям, а в същото време не са ти обяснили какво точно означава това”.

Тази жена беше нашият пръв пробив. Подобни са и схващанията на останалите три детегледачки.

Ясно е, че всяка промяна се отразява върху цялостното функциониране на ЦНСТ. Именно затова, след като успяхме да осигурим присъствието на възрастни, чувствителни към особеностите на момичетата и момчета, за нас е изключително важно да няма текучество в екипа. Наясно сме, че не можем да контролираме изцяло този процес, тъй като бюджетът не ни позволява да ги задържим с високи заплати. Но винаги сме знаели, че по-високото възнаграждение не е достатъчна мотивация.

Пример от нашата практика

**Леля Ценка напуска,
или за парите като слаба мотивация**

Една от детегледачките, ще я наречем леля Ценка, ни уведоми, че е получила предложение за работа с по-високо възнаграждение, което се оказа приблизително колкото минималната заплата, която предстоеше да бъде въведена до два месеца. Започнахме да разсъждаваме как да я задържим, като ѝ увеличим заплатата два месеца предсрочно, защото имаме нужда от нея. Тя обаче ни изненада, като каза, че се е отказала от решението си да напусне. Причината беше не заплатата, а едно момче. Същото това момче, за което предишният екип твърдеше, че е невъзможно, не подлежи на възпитание, основен причинител на проблемите в къщата, детска педагогическа стая и полицията трябва да се занимават с него и т.н., още много подобни „хвалби“. След подмяната на детегледачките момчето значително се успокои, няма конфликти между него и възрастните, дори и взаимоотношенията му с другите деца са се подобрили.

За нас е важно, когато предстои някаква промяна, децата да бъдат подготвени за нея. Когато детегледачката пусна предизвестие за напускане, управителят информира децата, които се разстроиха и после се примириха, че хората идват и си тръгват от тях, т.е. това е поредното изоставяне. Няколко дни след това детегледачката оттегли предизвестията.

После разбрахме, че по време на една нейна нощна смяна въпросният „хулиган, дивак и престъпник“ изчакал другите деца да си легнат, отишъл при нея и дълго и прочувствено я увещавал да не си тръгва (уточнение - това момче има сериозни затруднения при използване на думите като средство за общуване).

Така я развълнувал и чак разплакал, че тя му обещала да не си тръгва. „От него разбрах, че мястото ми е тук“, каза детегледачката.

ВСИЧКИ ЩАСТЛИВИ СЕМЕЙСТВА СИ ПРИЛИЧАТ, ИЛИ ЗАЩО ЦЕНТРОВЕТЕ ДА СЕ РАЗЛИЧАВАТ ОТ ДОМОВЕТЕ НИ

Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа на място, където стените са покрити с правила и норми за поведение на децата, изписани с огромни букви върху огромни листи.

Да, наистина животът ни е низ от норми на поведение, които всички трябва да следваме. Във всяко семейство също съществуват специфични правила. Но в кое семейство нормите висят по стените? Нали това са така наречените неписани правила, които се предават от родителите на децата, като водещ е личният пример на възрастните.

Как например учим малкото дете, след като приключи да играе, да прибира играчките си? Първо това правят родителите, тъй като детето е много малко, след това родителите и детето прибират играчките заедно, докато на детето се обяснява защо не е хубаво да са по земята, тъй като например тати може да ги настъпи, без да иска и да ги счупи. По същия начин с личния си пример родителите учат детето, че след като се прибере от разходка, събува обувките и ги оставя на определеното за това място, а вкъщи ходим с вътрешни пантофи. Примерите са много.

С какво всъщност е по-различен животът в ЦНСТ? Нали семейният тип грижа означава предаване на опита на възрастните

чрез личен пример и готовност за подкрепа, ако детето се затруднява – също като в едно семейство. В центровете се проявяват множество проблеми поради погрешния начин на въвеждане на правила и норми на поведение, които са полезни за децата, подготвят ги за самостоятелния живот и им дават модел за следване някой ден в собствените им семейства.

Ето какви подходи и достъпно за децата разбиране прилагаме ние от „Еквилибриум“, когато въвеждаме вътрешните правила:

- Когато се приберем, събуваме обувките си НЕ ЗА ДА не цапаме, а за да могат краката ни да си починат, да не се спарват, да не получим гъбички по тях и т.н.

- Обуваме вътрешни пантофи, НЕ ЗАЩОТО някой просто така е решил, а за да не ни изстиват краката.

- Мием ръцете си, когато се приберем в къщи, НЕ ЗАЩОТО такова е разпореждането, а за да се предпазим от болести, тъй като сме пипали разни неща, докато сме били на училище или сме пътували с градския транспорт.

- Вечер се прибираме навреме, НЕ ПРОСТО ЗАЩОТО имаме вечерен час, а защото възрастните се тревожат и притесняват за безопасността на децата.

- Подреждаме дрехите си в гардероба, НЕ ПОРАДИ необходимостта да се подчиним на възрастните, а защото, когато дрехите са сгънати и подредени те, първо, не се мачкат и второ, полесно намираме това, което търсим.

Правилата и тяхното спазване (в нашия случай всъщност е НЕспазване) провокират конфликти между децата и възрастните в семейните центрове. В началото често чувахме от детегледачите: „Гардеробът ѝ е в безобразно състояние, ама не може така, вече е голяма, трябва да се научи“ и т.н., и т.н. А как да се научи сама, нали някой трябва да ѝ помогне, за да се научи?

И все пак нека сме реалисти и да погледнем какво става в българските домове. Голяма част от децата, които живеят в биологичните си семейства, изобщо не се занимават с прибирането и подреждането на дрехите си; това в повечето случаи прави майката, за

да предпази детето от конфликт с бащата, тъй като в едно семейство бащата е този, който въвежда закона. Защо тогава държим на всяка цена детето в семеен център да е с подреден гардероб? Не е ли достатъчно то да знае как да си сгъва правилно дрехите (преди това някой трябва да му е показал и да му е помогнал да се научи)? Не е ли достатъчно да го научим да не смесва мръсните с чистите дрехи, защото „после каквото и да облечеш, ще мирише лошо, нали не искаш да се излагаш пред приятелите си с миризма на пот или готвено?“

Могат да бъдат изброени още много примери, но всички те ще ни препращат към начина, по който възрастните въвеждат децата в семейния тип организация на живот. Очаква се възрастните да знаят как, имало е кой да ги научи и сега те имат мисия - както са ги учили тях, както те са учили собствените деца, така трябва да научат и момичетата и момчетата в семейните центрове. Този тип учене изключва регламенти и правила, които висят по стените, те нямат никакъв смисъл, не защото не са правилни и верни, а защото не носят предаване и ангажираност от страна на възрастните.

Както на всяко семейство са присъщи собствени обичаи, правила или казано накратко стил, който го отличава от някое друго семейство, така и всеки център за настаняване от семеен тип има свой облик и специфики, които го отличават от другите центрове. Ние от „Еквилибриум“ се стараем да подкрепим изграждането на уникалност на живота в една къща, в конкретния случай ЦНСТ - Бяла.

Принос в този процес до голяма степен имат детегледачите. Тяхната невероятна способност да препредават собствения си опит за организиране на живота от техните семейства в семейния център, без да го натрапват, прави възможно приобщаването на децата. Затова е възможно децата да усещат ЦНСТ като свой дом и когато някой ги попита „Къде отиваш?“, те да казват „Вкъщи“. Когато за пръв път

едно момиче каза, че като се прибере вкъщи, ще направи еди-какво си, останахме изненадани, че няма предвид родния си дом, а семейния център. Това беше сигурно доказателство, децата вече се чувстват у дома си, чувстват се сигурни, подкрепени, уважавани.

Друго доказателство за усещането им за принадлежност е тяхната загриженост за здравето на възрастните, които се грижат за тях. Все по-често, когато децата забележат, че някоя от детегледачките не се чувства добре, проявяват загриженост и готовност да помогнат, дори те настояват да поемат грижа за възрастния.

В един случай детегледачка определено не се чувства добре, но се опитва да прикрива неразположението си, за да не притеснява децата. Само че те вече са толкова чувствителни и наблюдателни, че веднага забелязват и поемат нещата в свои ръце: „Мамче, ти седни тука, имаш ли нужда от нещо, ти само казвай какво трябва да се направи, ние ще го направим – почивай си”. Друга детегледачка навяхва ръката си, а трябва да обели и нареже картофи и лук за мусака, докато децата са на училище, така че после да ги посрещне с топъл обяд. Обаче едно от момичетата е вкъщи и вижда проблема, затова се захваща тя да подготвя продуктите.

Можем да изброим още примери, но и тези са достатъчни, за да стане видно как без натиск, а с много търпение и уважение и следвайки философията „отвътре навън”, се променят възгледите и отношенията на момичета и момчетата към самите себе си и към възрастните, които се грижат за тях. Преди година и половина, когато все още бяхме нови управляващи на ЦНСТ Бяла, дори не можехме и да си мислим за такова отношение на децата към възрастните. Но това е двустранен процес.

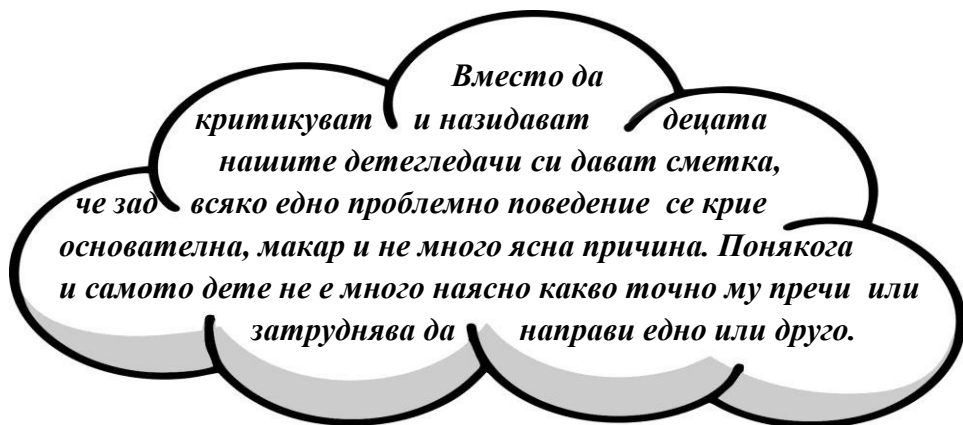

*Когато даваш уважение,
е много по-вероятно да получиш такова.*

**Калина отказва да ходи на училище, или как
ситуациите изискват нестандартни решения**

През януари едно от момичетата, ще я наречем Калина, категорично отказа да отиде на училище следобед. Този ден детегледачка, която преди три месеца беше изгубила съпруга си, дойде в къщата заради планова екипна среща и разбра за отказа на Калина да отиде на училище. Тя покани едно момче да я придружи до гробищата и му каза да вземе и Калина. Навън беше смразяващ сух студ. Щом чу за поканата на баба Данче, момичето веднага сложи най-топлите си дрехи (обичайно не се съобразява с подканите да се облича подходящо за зимата) и се приготви. Тримата излязоха заедно, отстрани изглеждаха сякаш една баба е тръгнала някъде с внуците си, тя вървеше между тях, хванала ги под ръка, като че ли имаше нужда от тяхната подкрепа. Въпреки че отиваха на гробища и въпреки студеното време децата изглеждаха много щастливи.

Да разтълкуваме ситуацията. Естествено управителят вече е направил забележка на момичето, че отказва да отиде на училище и ако продължава по този начин, ще повтаря същия клас. Той може да накаже момичето, като му наложи някакви забрани; а също така може да смърси детегледачката, че вместо да насърчи Калина да отиде на училище, тя я вика да ходят на гробищата. Но всъщност управителят съобразява, че това набързо измислено от детегледачката посещение на гробищата не е случайно и има скрит замисъл, затова той не се противопоставя. За какво са си говорили, докато са били заедно, ние не знаем и не сме разпитвали – това е между детегледачката и децата и ние напълно ѝ се доверяваме. Установяваме само, че след това Калина все по-рядко отказва да ходи на училище.

ГОТВИМ ЗАЕДНО, ИЛИ ВРЕДАТА ОТ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ХЛАДИЛНИК

Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа, когато децата нямат достъп до хранителните продукти в центъра.

Ограничаването на достъпа до храната често беше причина за конфликти между децата и детегледачките. Съвсем естествена реакция е, ако нещо ти е забранено и нямаш достъп до него, да си изкушен да го получиш (особено храна).

Когато поехме ЦНСТ-Бяла, се сблъскахме с навиците на възрастните да заключват хранителните продукти, дори и сготвената храна! Децата нямаха свободен достъп до храната, получаваха я само в точно определени интервали от време. В кое семейство храната се заключва и децата ядат само когато родителите им благоволят да ги нахранят? Защо и децата в семейните центрове да нямат свободен достъп до продуктите, с които да могат да си приготвят нещо сами? Имахме случаи, в които децата разбиваха вратата на помещението, в което се съхраняваше храната, заключено от детегледачка, която смята, че децата трябва да се подчиняват на правилата.

Какви са тези правила, които те лишават от правото да се нахраниш, когато си гладен!

Ето какво направихме ние от „Еквилибриум“ за ужас на детегледачките. Осигурихме хладилник, до който децата имаха свободен достъп, той беше поставен в кухненския кът. В него винаги

трябваше да има хранителни продукти, с които децата да могат да си направят сандвичи или да си сготвят нещо. Появи се нов проблем – децата нямаха никаква представа как да се грижат за хранителните продукти, които трябва да се съхраняват в хладилника. Откъде да знаят, кой кой никога не си е направил усилието да ги научи на това.

Сложихме хладилника и започна разхищение на храна. Ако в хладилника има два буркана с лютеница, отворени са и двата, същото важи и за всички останали продукти. Развалят се храните и хвърляме. Това продължи около 2-3 месеца, след което стигнахме до едно много по-спокойно и разумно използване на хранителните продукти. Естествено основната заслуга е на детегледачките, които трябваше да проявят огромно търпение и да показват правилното поведение.

Помещението с основните хранителни продукти вече не се заключва, сега децата имат вече достъп до всичко, което е там. В началото от храната, закупена сутринта, до вечерта вече нямаше и следа, налагало се е допълнително да купуваме хляб и други продукти, за да има какво да вечерят. Това продължи в нашия случай около 4 месеца. Сега ситуацията е коренно различна – храната остава, винаги има вафли, бисквити, шоколади и други неща, които преди това изчезваха със скоростта на светлината. Пазарува се всеки ден и не се натрупват големи количества хранителни продукти, така няма риск да бъдат изразходени за кратко време.

*Когато детето
има възможност да се
включи в процеса на приготвяне
на храната, то не само усвоява
елементарни кулинарни умения, но има
възможност да си говори с детегледачката, докато
готвят заедно. Това са едни от най-успокояващите
моменти – разговорите са свързани с всекидневието, със
спомени, разкази и истории, представени от детегледачката,
които в повечето случаи са много по-въздействащи от
каквито и да било изкуствено поднесени правила и
норми на поведение.*

КАК ЕХОТО ЗАГЛЪХВА, ИЛИ ЗАЩО ВЪЗРАСТНИТЕ НЕ ТРЯБВА ДА ПРОВОКИРАТ ДЕЦАТА

Часът е почти 22:30 , две от децата закъсняват - едно момиче и едно момче, най-малките в къщата. Най-послед се прибират. Детегледачката ги подкарва от вратата: „Колко е часът? Къде обикаляте по улиците? Кога най-послед ще се научите, че има вечерен час? Къде тръгнахте? Чувате ли какво ви питам, или ще си правите каквото си искате? Абе къде се намирате вие, бе! Ще видите вие утре като дойде управителят!“. Последват отговори от типа: „Гледай си работата, ма дърто. Мършо, я ми се разкарай от главата. Ти ли, ма, ти ли ще ми държиш сметка, да не си ми майка“, придружени от блъскане на врати, събаряне и хвърляне на столове и изведнъж отприщил се глад. Но детегледачката решава, че няма да им разреши да вечерят: „Да са се прибрали навреме. Като не знаят как да се държат, няма да ядат“. Тя отказва да отключи помещението с храната и тогава децата разбиват вратата на склада, те вече не са в състояние да контролират реакциите и поведението си.

После разбрахме, че те почти не са яли, но са съсипали голямо количество храна. Дали не беше възможно тази детегледачка да реагира по друг начин? Да, ако просто си беше замълчала. След този и още няколко подобни конфликта се наложи да се разделим с нея. Направихме множество опити да ѝ помогнем да преосмисли отношението и реакциите си спрямо децата, но тя не успя.

Ето подобна ситуация с една от новите детегледачки. Отново вече е късно, две от момичетата се прибират в 22:45 ч. Детегледачката ги посреща с думите: „Добър вечер!“ Никаква реакция от страна на децата, с предизвикателен тон питат какво има за ядене. Тя спокойно им казва каква е вечерята и че е прибрала в хладилника техните порции – пак изненада. Напрежението у момичетата, породено от очакването за скандал, постепенно намалява. „Докато си измиете ръцете, аз ще ви стопля храната и ще седнем на масата.“ В този момент момичетата са направо шокирани. Масата е сложена и всички сядат заедно. Едва сега детегледачката се интересува дали са намръзнали, да не би случайно да са изтървали автобуса и затова да са се забавили. Следва дълъг разказ къде са били, кого са видели, какво са правили. Дали всичко това е вярно? В случая даже няма значение.

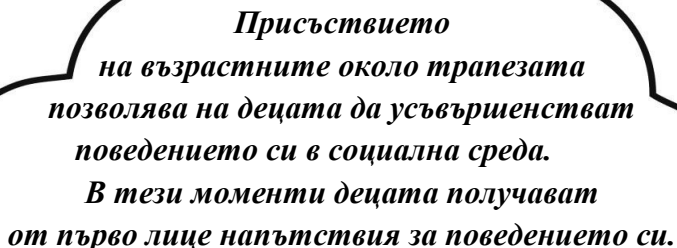
Има значение начинът, по който детегледачката се отнася към тях, че реакцията ѝ не провокира напрежение, че изразява притеснението си за тях. Тя не им говори за правила и за вечерен час, а че е опасно да се ходи по улиците по тъмно, за да не им се случи нещо лошо. Спорят по темата, но по един много по-спокоен начин, и то не за да ѝ се противопоставят, а за да я успокоят.

ХРАНИМ СЕ ЗАЕДНО, ИЛИ КАК ТРАПЕЗАТА СЪЗДАВА МОДЕЛИ

Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа, когато момичетата и момчетата не са в състояние да споделят трапезата, да изпитват необходимост да се хранят заедно.

Ние от „Еквилибриум“ уважаваме моментите на общото семейно хранене и се стремим към тях. Семейното хранене наистина е възможност за споделяне на преживявания, обсъждане на въпроси, планиране на събития. Но за да се случи това по един осмислен начин (а не по казармения ред на институционалния режим закуска – обяд – вечеря), децата трябва да са готови и да са в състояние да разберат ползата.

За съжаление в много български домове семейните обеди и вечери са на път да изчезнат. Подобен риск беше налице и в ЦНСТ-Бяла, когато започнахме да го управляваме. В началото въпреки строго регламентирания часове и място за хранене, наложени от предишния доставчик, нито едно от децата не се съобразяваше с тях. Беше се стигнало до отчуждение и непоносимост между някои от децата до такава степен, че категорично отказваха да се засичат по време на хранене. За да не предизвикваме излишно напрежение, решихме да не бързаме, а да си дадем време – и на нас, и на децата. И сега все още не всички деца се хранят заедно, но постепенно се увеличава групата на децата в общото семейно хранене, най-вече в почивните дни. Детегледачките при всяко хранене канят децата да седнат заедно и се присъединяват към тях.

***Присъствието
на възрастните около трапезата
позволява на децата да усъвършенстват
поведението си в социална среда.
В тези моменти децата получават
от първо лице напътствия за поведението си.***

Обстановката е непринудена, предразполагаща и това значително улеснява възприемането на модела, който в бъдеще да могат да прилагат в непозната обстановка. Затова е изключително важно възрастните да присъстват пълноценно в тези толкова важни за децата моменти, а не като надзиратели, които следят да се пази тишина и чистота по време на хранене. Ние не следваме принципа „Когато ям, съм глух и ням“, а точно обратно – насърчаваме общуването по време на хранене, като възрастният е там, за да участва в разговорите, да напътства, да успокоява, да насърчава и др. Семейното хранене насърчава уютта и сплотеността между членовете на семейството – в нашия случай между децата и възрастните, които се грижат за тях.

Първият опит за съвместно хранене беше отбелязването на един рожден ден. Наблюдавахме неудобството, което изпитваха децата от това, че са всички заедно на една маса и че заедно с тях са и всички възрастни. Някои изпитваха затруднения, като че ли се срамуваха, да започнат да се хранят. Наложих се инициативата да бъде поета от възрастните – да говорят, да се пресягат, за да си вземат нещо, да приканват човек от другия край на масата да подаде нещо, да правят коментари за вкуса на храната. Всичко това помогна на децата да се отпуснат, да се шегуват и да изпитат удоволствие от това съвместно преживяване и да се почувстват част от едно семейство.

Опитите за съвместно хранене изпълнено със смисъл продължават. Но ние не сме максималисти и не изпадаме в крайности, отчитаме и уважаваме отсъствията и моментните състояния на всяко

едно от децата. Случва се някое дете да закъснее за обяд или вечеря, случва се също и да откаже наготвеното, просто защото днес не му се яде пилешка супа и мусака, а филия с масло и мармалад. Както се случва във всеки нормален дом, всъщност.

ПАЗАРУВАМЕ И ПЕРЕМ ЗАЕДНО, ИЛИ КАК В КЪЩАТА СЕ ПОЯВИХА ЛИЧНИТЕ ВЕЩИ

Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа, когато децата нямат възможност да участват в пазаруването. Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа, когато децата не разпознават дрехите като свои лични, а когато им потръбва нещо, си го избират от общия куп.

Не можем да очакваме от някого, който няма и бегла представа за разходите в едно домакинство, да бъде отговорен и да не разхищава. Чрез пазаруването децата могат да се запознаят с различните групи храни, да правят избор според бюджета си, да разберат колко е важно да четат етикетите.

Децата в ЦНСТ-Бяла научиха, че има специализирани магазини за месо, плодове и зеленчуци, за перилни и почистващи препарати, за медикаменти, за канцеларски материали и др. За тях пазаруването е привилегия. Да участват в пазаруването имат възможност тези момичета и момчета, които не са създавали проблеми с поведението си в центъра и в училището, не са провокирали конфликти с други деца или детегледачките, посещават редовно училище. За някои от децата това се оказва достатъчно мотивиращо. По време на пазаруването детето по много по-естествен начин може да говори за нещата, които го вълнуват, да сподели как е минал денят в училище, как е протекла среща с приятели.

***Много по-голямо
терапевтично въздействие има
един на пръв поглед неформален разговор
по време на съвместно пазаруване отколкото
разговор в кабинета на управителя.***

Децата не разпознават дрехите като лични - това категорично можем да наречем институционален синдром. В институцията прането е нещо твърде отблъскващо. Дрехите на всички деца се събират от хигиенистките в огромни вързопи и се носят в пералното помещение (често мокро, влажно и не дотам чисто). Изсипват ги на земята и ги натъпкват в огромните перални без съобразяване с цвят и материя, в резултат на което от пералните дрехите излизат грозни и повредени. В много институциите изпраните дрехи се складират в специални помещения, откъдето децата си вземат дрехи, каквито искат или каквито успеят да си познаят.

Нещо подобно се случваше и в нашия семеен център в Бяла с тази разлика, че децата си даваха дрехите на детегледачките и им нареждаха да ги изперат. Достъп до пералните имаха само детегледачките.

Наложи се да започнем постепенно да променяме това. Първото, с което се захванахме, бе да положим максимални усилия децата да започнат да изпитват усещане за собственост и съответно грижа за личните си вещи и най-вече за личните си дрехи. Изобщо не беше лесно. Хвърляха всичко накуп във всекидневната. Наложи се да прибегнем до ултиматум: “Ако при следващо посещение на член от управленския екип има дрехи във всекидневната и ако до края на посещението никой не си познае и прибере, то те ще бъдат взети и предоставени на деца от социално слаби семейства, с които организацията ни работи. Щом не си ги прибирате, значи нямате нужда от тях”.

Децата не вярваха, че можем да направим това, обаче няколко пъти взехме дрехи и не купихме други. Имахме и комични ситуации, когато пред очите ни децата хукваха през глава напред и после разбирахме от детегледачките, че бързали да си приберат дрехите. След година и половина вече няма забравени дрехи във всекидневната.

Сега вече децата имат достъп до пералните машини. С подкрепата на детегледачките се учат как да ги използват – как да сортират дрехите си по цвят, на каква температура да ги перат, как да дозират праха за пране. За да могат децата да усвоят едно ново

отношение към личните си вещи, те имат нужда от истинска подкрепа, а не от наставления и разпореждания.

Ето пример как на практика става това. Детегледачка влиза в стаята на едно момиче и вижда огромна купчина с дрехи на пода. „О, някой е почнал да чисти – браво. Тези дрехи ще ги перем ли?“ Отговор „ЪЪЪхъ, т.е да“. Детегледачката казва: „Май са много за една пералня, кое ти е най-важно, че да го пуснем него първо“. Известно време момичето стои и мълчи с поглед в купчината на пода. Детегледачката разбира затруднението, навежда се и започва да вдига една по една дрехите и да пита това важно ли е, а това и т.н., оформят се две купчини - едната с дрехите, които трябва да се изперат първо и една с дрехите, които могат да почакаат. „Хайде сега давай ги тия, дето са ти важни и да отиваме да пускаме пералнята.“

От посочения пример става видно, че детегледачката не се е развилняла заради дрехите на пода, а е направила едно предположение – че тези дрехи може би трябва да се изперат, но явно госпожицата не може да събере смелост да започне отнякъде. Изглежда много просто, нали? Но само ако си готов да подкрепиш детето и да му помогнеш да се справи със собствената си нерешителност.

С подкрепата на детегледачките момичетата и момчетата продължават да се учат да се грижат за себе си, да развиват чувството за собственост към вещите и съответно да се грижат за тях. Както всички деца, които живеят в биологичните си семейства, имат изградено чувство за собственост върху лични вещи, така очакванията ни са и децата в семейния център да могат да казват: „Тази блуза е моя. Това е моята четка за коса. Това е моята книга“, и т.н.

МОЯТ ДОМ Е МОЯТА КРЕПОСТ, ИЛИ КАК СПРЯХМЕ РАЗРУХАТА И ПОГРОМА

Не можем да очакваме усещане за семеен тип грижа, когато в къщата цари разруха и погром.

Детегледачите, с които първоначално започнахме работа в ЦНСТ-Бяла, казваха, че не могат да се справят с непрекъснатото разрушаване на имуществото. Припомняме, че в центъра живеят момичета и момчета без психически разстройства и които, въпреки някои дефицити, успешно си служат с езика като средство за общуване.

Честа причина за разрушаване на мебели и имущество са криворазбраните методи за възпитание, които не отчитат индивидуалността на всяко момиче или момче и моментното му състояние. Не са редки случаите, когато децата причиняват вреди в момент, когато възрастните, задоволявайки собствения си каприз, демонстрират надмощие върху тях.

**Радослав си оправя стаята,
или какво правят децата, когато не правят нищо**

Детегледачка влиза в стаята на едно от момчетата, ще го наречем Радослав, и нарежда с възможно най-грубия и назидателен тон „И да си оправии стаята!“. Никаква реакция от страна на момчето, защото в този момент то е заето с нещо свое, дори и да лежи в леглото и да гледа в тавана. Детегледачката продължава: „Ти, чуваш ли какво ти казах? Колко пъти да повтарям?“. „Сега съм зает“, отговаря момчето. „Така като те гледам, много си зает!“, продължава с нарастващо раздражение в гласа детегледачката. Това ядосва момчето и отговорът, който получава детегледачката, е: „Няма пък да я подреда. Ти ли ще ми кажеш!“. Следва размяна на остри реплики, защото детегледачката се чувства засегната и обидена – има защо, чула е доста цветущи думи по свой адрес. Напрежението много ескалира, тя не е успява да запази самообладание и самоконтрол и също е преминава във вербално нападение. В крайна сметка, за да не удари детегледачката, момчето започва да удря и да блъска всичко, което е в обсега му, под акомпанимента на крясъците на детегледачката.

Да анализираме ситуацията. Според детегледачката задължение на момчето е да се грижи за реда и хигиената в стаята си – с това бихме могли да се съгласим. Също така според нея момчето просто мързелува, така и така нищо не прави, значи може да си оправя стаята СЕГА – с това не се съгласяваме. Детегледачката дори не допуска, че е възможно Радослав да е много зает в момента с мисли, които го вълнуват или тревожат.

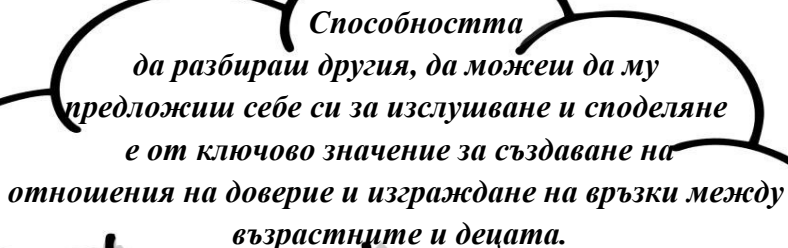
Тук стигаме до съществен момент във взаимоотношенията с момичетата и момчетата, а това е истинската грижа за тях.

Тя всъщност е толкова просто нещо – достатъчно е да е налице истинско човешко присъствие. Не е необходимо да си супер специалист в областта на психологията или педагогиката, достатъчно е просто да си чувствителен към другия. Да си в състояние да забелязваш промените в емоционалното състояние на човека срещу себе си и в поведението му.

Ако си представим същата ситуация с друг сценарий, може би изходът щеше да е съвсем различен. Ето как.

Детегледачката влиза в стаята на Радослав с намерение да го помоли да си оправя стаята, но го вижда, че лежи в леглото и гледа с празен поглед в тавана. „Всичко наред ли е?” Никаква реакция. „Когато си починеш, може да си оправяш стаята, а ако искаш, можем да поговорим”. Тя излиза, след малко той отива при нея и следва дълъг разговор. По-късно Радослав оправя стаята си, колкото и както може, а тя му помага да я донареди. Неговата подредба е далеч от идеалната, още не се е научил добре, но детегледачката се е отнесла с нужното уважение към момчето, показала му е, че се интересува от тревогите му, без да се натрапва.

Какъв е изводът? Има много начини да постигаме възпитателните си цели, но единственият и най-подходящият е да не уронваме достойнството на момичетата и момчета, които и без това имат ниско самочувствие и смятат себе си за отпадък.

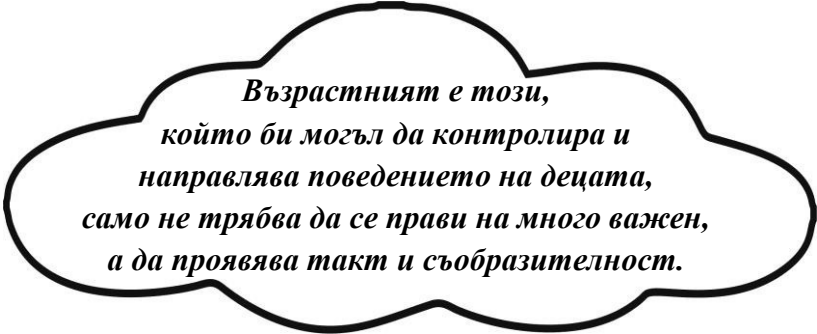
Способността
да разбираш другия, да можеш да му
предложиш себе си за изслушване и споделяне
е от ключово значение за създаване на
отношения на доверие и изграждане на връзки между
възрастните и децата.

ЗАЩО ВЪЗРАСТНИТЕ СА ВИНОВНИ ЗА КОНФЛИКТИТЕ

Ето как още през 1937 година в своята малка книжка „Ненормални прояви у нормалните деца” д-р Ботю Шанов описва отношението на възрастните към децата със затруднения, като нарича проблемното поведение каприз: „Най-трудно се лекуват детските капризи, когато са следствие от неправилно отнасяне на възрастните към детето или юношата...Те трябва да имат нужната свобода на проявление и техните постижения справедливо и благосклонно да бъдат оценявани. Не трябва да им се дава повод да се усъмняват в обичта и уважението на околните към тях и ако при все това те рекат да ги подложат на изпитание, родители и учители трябва умело да издържат изпитанието, без да скъсват окончателно мостовите за възстановяването на взаимното доверие”.

Ние от „Еквилибриум“ споделяме разбирането, че при конфликт между децата и възрастните отговорен е възрастният, защото не е успял да чуе отвъд думите. За съжаление невинаги детегледачите успяват да реагират адекватно и по този начин създават условия за ескалиране на напрежението между тях и децата.

Имахме случай, когато момче решило късно вечерта да си изпере калните маратонки, но за да не останат мокри, поискало от детегледачката електрическа печка духалка. Тя обаче му отказала непреклонно. Избухнал скандал. Момчето позвънило на управителя и той, макар и с риск да урони авторитета на детегледачката, се разпоредил да му бъде дадена духалка. На следващия ден управителят опитал да разбере причината за нейния отказ, но не получил смислен отговор. Вместо поощрение за самоинициативата и за стремежа му да отиде чист и спретнат на другия ден на училище момчето получило неразбиране от възрастния.

***Възрастният е този,
който би могъл да контролира и
направлява поведението на децата,
само не трябва да се прави на много важен,
а да проявява такт и съобразителност.***

В нашата практика не са редки случаите, в които децата просто се забавляват, като проверяват колко може да издържи възрастният. И ако възрастният поддаде, детето ликува, защото е постигнало целта си. В повечето случаи то, детето, няма нищо против възрастния, но просто му е скучно и иска да се позабавлява.

Имахме случай, когато веднъж на обяд най-малкото момче решило, че му е скучно и ще се забавлява, като включва противопожарната аларма. То включвало, едно момиче изключвало, а до тях детегледачката се занимавала с обяда, без да реагира. Ситуацията продължавала. Накрая малкият не издържал и попитал жената: “Абе, не те ли дразни?“. „Кое да ме дразни?“, отговорила с въпрос детегледачката. „Ами алармата“. „Алармата ли? Ааа, не, изобщо не ме дразни“, отвърнала спокойно тя. По-късно тя сподели: „Вътрешно вече подлудявах, но бях сигурна, че той ще се откаже, ако се правя, че не ме дразни“. Малкият казал: „Така ли? Ами щом не те дразни, няма да я пускам повече“. Ето риск от конфликт, възможност за ескалиране на напрежението и потушаване само в рамките на 5 минути. Поради адекватната реакция и съобразителността на детегледачката е осигурено спокойствието в къщата.

КАК НАСЪРЧАВАМЕ ДЕЦАТА ДА ПРИЕМАТ ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО ЦЕННОСТ

Да се превърне образованието в ценност за момичетата и момчетата от семейния център, се оказва огромно предизвикателство, допълнително усложнено от смяна на училището поради преминаване в гимназия. А в нашия случай това означава, че те преминаха от основното квартално училище на 10-ина километра от центъра в гимназиите в центъра на града.

Това се оказва изключително трудно за някои от децата. Срещата с новото и непознатото винаги ги плаши. Контактите с непознати младежи ги притесняват, страхуват се да не бъдат подигравани и осмивани. Също така срещат затруднения по отношение на правилата, които трябва да спазват в новото училище, изискванията на новите учители и още редица други неща.

От социалните служби и от педагозите в училище чуваме препоръки, че възрастните трябва „да работят за повишаване на мотивацията на децата за посещение на учебните занятия”. Е, това не е лесна задача! Защото години наред в основното училище като че ли не е било особено важно децата да са всеки ден на чина. Дори било препоръчително да отсъстват, за да не създават проблеми с дисциплината и да не нарушават учебния процес.

Тук ще отворим скоба за един пример: за да се справи с проблемното поведение, педагогическият състав на едно училище взема решение две деца да бъдат оценени като деца със СОП. Това дава възможност детето да отсъства безпрепятствено без произтичащи от това главоболия за училището. Смятате ли, че проблемното поведение трябва да бъде причина детето да получи определение за интелектуални дефицити?

Ние от „Еквилибриум“ започнахме да решаваме проблема с бягството от училище с търсене на причините. Търсехме форми и начини, да им помогнем на децата да преодолеят затрудненията си. Една от формите беше системата от бонуси, която разработихме заедно с децата, но тя не даде желанието от нас траен резултат. Имаше ефект за не повече от месец. Децата получиха първите си бонуси и останаха с впечатлението, че вече могат да правят каквото си искат и

останаха крайно изненадани и разочаровани, когато на следващия месец не ги получиха. Те бяха не просто разочаровани, те бяха гневни и целия си гняв изляха върху този, който раздаваше бонусите. Отменихме системата.

Всъщност ние много добре знаем, че такова нещо като мотивация по принцип не съществува. Мотивацията е нещо строго индивидуално. Но не можехме да намерим формула за всяко дете. В неформални разговори те споделяха, че знаят че ако нямат добро образование, няма да могат да си намерят добре платена работа. Едно от момичетата веднъж каза следното: „Да бе, госпожо, знам, че ако не ходя на училище, после ще ходя по кофите, ама какво да направя?”

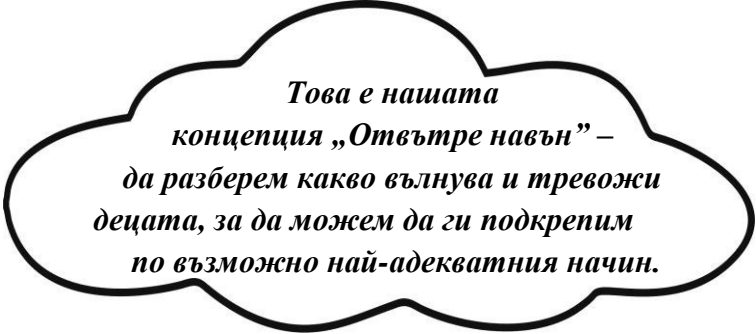
Самите деца си дават сметка, че имат затруднения, но не знаят как да се справят с тях. Наказанията не помагат. Започнахме да търсим онова, което би ги привлякло и би преборило вътрешните им съпротиви.

Тук отново се водим от нашия принцип „Отвътре навън”. Децата са различни и имат различни мечти – все още мечти, но не и планове за бъдещето. Това е една от основните ни отправни точки: да помогнем на момичетата и момчетата да гледат напред в бъдещето и да разберат, че от това, което правят днес, зависи това, което ще правят утре.

Постепенно те започват да се интересуват какви ученици сме били ние, възрастните. Интересно им е да слушат как понякога сме се проваляли в училище и какви са били последствията за нас. Интересуват се как сме си избрали професии, дали ни харесва това, което правим. Интересуват се какви заплати получаваме и казват: „Добре сте си вие, имате много пари”. Винаги използваме момента да вмъкнем, че за да можем да получаваме добро възнаграждение, се е налагало да се трудим много и че продължаваме не само да се трудим, но продължаваме да учим. Вече се случва в различни ситуации да чуваме от децата коментари от типа: „За да получиш, трябва да се трудиш”. Това са все още думи, но за нас означават, че децата мислят върху това, което сме им казвали. Децата са като различни двигатели, а нашата работа е да открием правилното гориво за всеки от тях.

Понякога успяваме по-лесно, друг път срещаме затруднения.

Едно момиче продължава да бяга от училище, има и риска да повтаря класа. В новото училище не се чувства добре заради засилено внимание и интерес към нея от страна на момчетата. Това се оказва сериозен проблем за съзряването ѝ. Чува коментари по свой адрес, които я карат да се чувства неудобно, да се изчервява: „Много си готина. Какво секси парче” и други подобни. Тук ролята на възрастните е да ѝ помогнат да се почувства добре в кожата си. Да не изпитва неудобство от промените, които настъпват в тялото ѝ. Като в приказката за грозното патенце, тя постепенно се превръща в изключително красиво момиче, което впечатлява момчетата – нещо, за което все още не е готова. Ето ви още една причина за бягство от училище. Все по-често е пред огледалото и търси потвърждение от детегледачките дали наистина е красива, сякаш подлага на проверка коментарите на момчетата. Ние не знаем колко време ще ѝ трябва, за да свикне с промененото отношение към нея. Все още не сме успели да открием нейното гориво, но поне знаем проблема. Основната задача на възрастните ще бъде да и помогнат да свикне с новия си облик и с това, че ще бъде обект на внимание.

***Това е нашата
концепция „Отвътре навън” –
да разберем какво вълнува и тревожи
децата, за да можем да ги подкрепим
по възможно най-адекватния начин.***

Ако настояваме децата да посещават училище просто защото така е редно, по-скоро бихме провокирали гнева им. Ако им забраняваме да остават в къщата във времето, когато трябва да са на училище, рискуваме да ги подтикнем към противообществени прояви. Затова се налага да се правят компромиси с риск ние, възрастните, да нарушаваме правилата. Те не ни лъжат, че отиват на училище, а всъщност се скитат по улиците – това за нас е положително. Ако си останат вкъщи, т.е. в ЦНСТ, ние допускаме, че се чувстват на сигурно място сред възрастните, които проявяват разбиране към затрудненията им.

**Соня се бори за стипендия и среща кмета,
или как насърчаваме децата да учат повече**

Едно от по-големите момичета, ще я наречем Соня, се увлича от правенето на прически, тя учи в паралелка по фризьорство. Тя показва интерес към учебния процес, може би защото учи това, което харесва, и вече получи като подарък първата си професионална фризьорска ножица. Детегледачките не пропускат да я насърчават, че ако усвои добре този занаят, гладна няма да остане, хората винаги имат нужда от подстригване.

Това момиче не просто ходи на училище, тя се стреми да получава високи оценки. Соня често чува от възрастните, че има големи възможности и може да постигне много. Първата изненада идва с първата ѝ шестица и то не по какво да е, а по психология. Шестиците ѝ се увеличават, Соня вече се бори за стипендия. Детегледачките я мотивират по най-простичък начин: „И защо да не ги вземеш тези пари? Да не си по-проста от другите. Умна си. Я им покажи да видят какво можеш. Това са пари, които си изкарала с труда си, с акъла си ”.

Един ден Соня се прибира от училище в особено приповдигнато настроение. И разказва, че срещнала кмета на града, който не само я забелязал, ами я похвалил, защото разбрал, че много добре се справя в училище. Страхотно признание за нейния труд. Тук е моментът да се каже, че кметът на Бяла не спира да се интересува от развитието на децата и не пропуска да изрази пред тях задоволството си от техните постижения – това се оказва доста мотивиращо за тях.

Сега Соня е неудържима. Няма значение колко късно си е легнала вечерта, но сутрин става в 5 часа, за да се приготви и да не закъснее за училище. С подкрепата на детегледачките успява да удържи на подигравките на някои деца, че е станала зубърка. Да си зубър в ЦНСТ, вече е комплимент. Получава се верижна реакция, още едно от момичетата следва примера на каква Соня и вече не само ходи всеки ден на училище, ами на всичкото отгоре, дори си учи уроците и пише домашни.

КАК НИЕ ОТ „ЕКВИЛИБРИУМ” РАЗБИРАМЕ ВЕЧЕРНИЯ ЧАС

Съгласно Закона за закрила на детето вечерният час за непълнолетни лица е 22 часа. Като наша интерпретация на определените норми заедно с децата договорихме една малко по-раздвижена схема.

Задължителния вечерен час си остава 22, но:

- за децата до 14 години задължителният час за прибиране в къщата е най-късно до 22 часа, дава им се толеранс от половин час и ако не са се прибрали до 22:30, ще бъдат сигнализирани органите на реда;
- за момичетата и момчетата, навършили 16 години, вечерният час също е 22 часа, но органите на реда ще бъдат информирани за отсъствието им в 24 часа.

Имаше и питане дали някое от децата под 14 години може да закъснее и да се прибере с някого от по-големите, отговорът беше, че не може. В началото на въвеждането на този регламент се сблъскахме и със съпротива, но постепенно забелязвахме, че децата бързат да се приберат. Не само това. Детегледачките ги научиха да намират начин да се обадят, ако се забавят и закъснеят – това се случва, тъй като понякога, увлечени в срещите си с приятели, изпускат автобуса и се

налага да се приберат с последния автобус, който по разписание пристига в нашия квартал около 22:45 ч.

Сега в ЦНСТ закъсненията са епизодични. Усилието на целия екип да постигнем спазването на вечерния час продължи почти една година. Имаше време, когато почти всяка вечер дежурният звънеше в полицията, за да съобщава за отсъстващо дете. А сега нерегламентираните отсъствия се случват толкова рядко, че полицаите питали управителя: „Какво става с това ЦНСТ, да не са го закрили, че вече никой не ни звъни посред нощ, за да търсим децата”.

Но за да стигнем дотук, екипът извърши огромна работа по приобщаването на децата. Сега децата могат да разчитат на истинско, човешко и пълноценно присъствие на възрастните, което е много по-привлекателно и изпълнено със смисъл в сравнение с контактите им извън къщата в късните часове. Питаме детегледачите какво всъщност правят децата вечер, когато се приберат? Отговорът е: „Ами, говорим си. Понякога не можем да ги накараме да си легнат. Искат да си говорим. Казваме им - утре няма да можете да станете за училище, а те ни успокояват, че няма проблеми. И наистина тези, които си ходят на училище, стават навреме. Понякога седим и си говорим до 2-3 часа, докато им се доспи. Ако ги караме насила да си легнат, те ще започнат да вършат глупости, а пък така хем те са доволни, че са получили внимание, хем всичко е спокойно.”

Както става ясно, не говорим за принудително налагане на определени норми и правила, тук водещо е отношението и загрижеността от страна възрастния по отношение на детето. Децата разбират, че има хора, които са загрижени за тях и че всъщност единственото, към което се стремят тези хора, е децата да се чувстват добре, уважавани и приемани такива, каквито са.

С ДЕЦА НА МОРЕ, ИЛИ КАК НИЕ ОТ „ЕКВИЛИБРИУМ“ НАЛЯХМЕ ОСНОВИТЕ НА ДОВЕРИЕТО

Подготвихме летен отдых за децата от ЦНСТ-Бяла само месец и половина, след като сме поели управлението. Давахме си сметка, че ни предстои огромно предизвикателство, защото ние, децата и възрастните, почти не се познавахме. В групата на възрастните не включихме детегледачки, а само оперативният управител на семейния център в Бяла, но и той беше съвсем нов.

Оформихме групата от петима възрастни и шест деца – смятахме, че така ще бъде по-лесно. Още с пътуването към морето започнаха изненадите за нас. Например – всички знаят, че когато е пуснат климатикът на колата, прозорците не се отварят, обаче за една от госпожиците се оказа много важно да пътува на отворен прозорец с вдигнати крака, за да ѝ се проветрявали стъпалата. По пътя направихме няколко отбивки, за да посетим забележителности и децата много се забавляваха.

Когато пристигнахме в морската вила, бяхме посрещнати с вече приготвен обяд и подредена маса. Първото истинско хранене заедно. Беше вълнуващо преживяване. Част от децата хем бяха гладни, хем не започваха да се хранят, едно от момичетата дори изобщо отказа да яде под претекст, че такова не яде и естествено веднага беше контрирана от другите деца: „Айде ма, к’во са прайш, колко пъти си яла такова”. Изправихме се пред риск от сериозен конфликт и само бързата ни намеса предотврати скандала: „Щом не е гладна, няма да я насилваме, по-късно като огладнее, ще си направи нещо.”

Предишният ни опит с организирането и провеждането на летен отдых за групи деца ни беше научил, че за да не възниква напрежение между тях, те трябва да бъдат непрекъснато ангажирани в разнообразни дейности, които да им доставят удоволствие. Настроението на децата беше приповдигнато, чакаха с нетърпение да отидем на плажа. Прекрасно време, прекрасно настроение и много забавления – децата бяха във вихъра си.

Тези седем дни, прекарани заедно, бяха дни на опознаване и напасване не само между възрастните и децата, но и между самите

деца, беше време за поставяне на началото на доверието. Тези седем дни ни помогнаха да се ориентираме по-добре в нещата, които вълнуват децата, да получим информация от първа ръка, да научим тяхната версия за извеждането им от семействата им и раздялата с родителите им.

Тези седем дни поставиха началото на едни по-различни отношения между самите деца, защото се оказа, че въпреки че вече близо една година живееха в ЦНСТ, те изобщо не бяха заедно, просто съжителстваха под един покрив като съквартиранти, между които няма кой знае каква близост.

По време на почивката успяхме заедно с децата да обсъдим как биха искали да бъде организирано всекидневието им. Какво е мнението им за начина на приготвяне на храната и какво биха искали да ядат.

Случиха ни се много невероятни неща, хубави и лоши, през времето на първата ни лятна почивка. Тези преживявания ни накараха да разберем колко важно е специалистите да не правят прибързани заключения за причините, поради които децата от семейните центрове реагират бурно, държат се предизвикателно или имат разрушително поведение. Важно е да не бързат с диагнозите и наказанията. Крайно време е възрастните, които имат пряко отношение към децата от семейните центрове, да се събудят, да отворят очите и ушите си. Не за да видят тялото на детето, не просто да чуят гласа и думите. А да видят и чуят отвъд всичко онова, което задушава детето, което го докарва до лудост и не му позволява да бъде себе си.

**Нели отива на почивка,
или как се справяме със страха на
децата от неизвестното**

Когато подготвахме първия ни летен лагер, всички бяха ентузиазирани, само едно от по-големите момичета, ще я наречем Нели, не кипеше от ентузиазъм и все подхвърляше, че там, където отиваме, не е хубаво. Стигна се дотам, че с нея сключихме споразумение – да се опита да издържи три дни и ако след това не ѝ харесва, ще намерим начин да я върнем. Това я успокои, успокоихме се и ние.

Първият ден всички бяха уморени, но щастливи. Само Нели изглеждаше по-скоро напрегната и притеснена. Със залез слънце дойде и един от големите ни кошмари. Нели изведнъж реши, че ще си тръгне, не можела да стои тук повече, не ѝ харесвало и това е. Ние нямахме представа на какво е способна и бяхме много притеснени. Късно е, почти полунощ, останалите деца вече отдавна спят, а тя се е подпряла на портата и повтаря, че ще си тръгне. Ние, възрастните, се редувахме да стоим с нея, накрая с Нели остана една жена. Стояха без да говорят, навън стана студено, колежката беше леко облечена и каза на момичето: „Виж, стана ми много студено, ще отида да се облека“. Изненада беше отговорът на момичето: „И аз ще дойда с Вас“, но спря пред вратата на къщата и отказа да влезе, обаче помоли да си поговорят. Двете останаха навън, завити с одеяла, помълчаха и след това дълго си говориха. На следващия ден колежката разказа следното: „Тя започна да говори и не можеше да спре. От историите, които чувах, тръпки ме побиваха, косите ми настръхваха, обливаше ме студена пот и избиваше влага в очите ми. Тя ми разказваше живота си такъв, какъвто си го спомняше. Времето вървеше, погледнах часовника си, вече беше три след полунощ. По едно време тя каза „Аз отивам да си лягам, много ми се спи“. А на мен вече не ми беше до сън.“

Това се повтори и следващите две нощи, но вече бяхме подготвени. Този, който е започнал да слуша, трябва да продължи да слуша. Постепенно Нели наслаждаше елементите от своя живот сякаш строеше кула. Изведнъж всички събития се приплъзнаха и някак си се пренаредиха, а тя започна да анализира нещата, които ѝ се бяха случили.

Установихме, че тя изпитва сериозни затруднения при срещи с непознатото и неизвестното и това не е просто каприз, обземаше я реален ужас, който я влудяваше и довеждаше до истерия. В началото ѝ беше трудно, след като се стъмни, да влезе вътре в къщата, след това успяваше, но до края на почивката спеше в едно легло с друго от момичета. Въпреки че си давахме сметка, че за да бъдат разделени от семействата си, тези деца са преживели много и различни травмиращи събития и въпреки че бяхме чували много истории, всяка следваща ни ужасява със своята абсурдност и жестокост.

Само няколко месеца по-късно се сблъскахме с този страх и при други две децата. Въпреки че демонстрираха самоувереност, в непозната среда се оказаха абсолютно беззащитни. За да се справят със страха си, те бяха склонни да предприемат необмислени рисковани действия.

Един ден Нели отказа да дойде с нас на плаж. Решихме да поемем риска и да я оставим във вилата, но я помолихме да пригответи обяд. Изобщо не бяхме сигурни дали ще я намерим на връщане. Изненадата беше голяма. Тя не само беше сготвила, но беше почистила и подредила къщата, масата беше подредена с всички необходими прибори, беше направила и салата. На нас ни оставаше само да седнем на масата, защото тя пожела да ни сервира. Храната беше превъзходна. Тя беше горда от себе си, а ние се гордеехме с нея. След време и други момичета решиха да се проявят като домакини.

Това не е методика или инструмент за въздействие и постигане на промяна. Това е откровен разказ за един съвършено различен и излизащ от рамките на административното въздействие подход. Защото когато става дума за грижа за деца, нищо не може да бъде поставено в рамка.

Отвѣтре навън - това е философията, която ние от „Еквилибриум“ следваме.

Автор:

***Надежда Петрова – психолог и методически
ръководител на ЦНСТ – Бяла***

Редакторски екип:

Галина Пурчева – Бисет

Лора Саркисян

Елена Петкова

Издание на

Сдружение с нестопанска цел „Еквилибриум“

Русе

2018 г.

